

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Lucie Koryntové: Holanova metafora ve sbírkách Vanutí a Na postupu ve světle Ricœurovy „živé“ metafora, předkládané v roce 2018 v Ústavu české literatury a komparatistiky.

Musím přiznat, že k práci jsem přistupovala s určitými pochybnostmi, zda v zúžení, s jakým přistoupila autorka k poezii Vladimíra Holana, bude vůbec možná relevantní interpretace pojetí, které Paul Ricœur nazývá živou metaforou. Mohu konstatovat, že práci považuji za významný příspěvek k poznatkům o metafoře nejen proto, že zásadně přehodnocuje v interpretacích české poezie vžitý pojem tradičního substitučního modelu této básnické figury, ale především proto, že autorka zároveň přistupuje k Ricœurově pojetí živé metafora kriticky, s vědomím také jeho limitů pro potřeby literární vědy, a cílí k vlastním návrhům a konkrétním řešením. Využívá k tomu jak poznatků z oblasti teorie literatury, a to se znalostí historických modelů pojmu a jejich proměn zejména ve dvacátém století, tak odkazů na historický kontext poezie, kterou z hlediska metafora zkoumá, tzn. zejména historického, biografického a bibliografického kontextu Holanova díla z pera Přemysla Blažíčka a Jiřího Opelíka.

Metafora je v práci Mgr. Koryntové chápána v její kognitivní funkci. Metafora je hybatelem textu, destruktor a konstruktér významu. Je to figura, která proráží logický systém jazyka k situaci řeči, pracuje v diskursu: není objekt, ale událost, jak přesně formuluje jednu z Ricœurových tezí autorka. Za prospěšné považuji, že se nebojí klást zdánlivě naivní otázky, které se týkají samotné identifikace metafora v textu. I ona sama se tak vlastně pro přístup ke konkrétním textovým analýzám zbavuje zátěže předběžných soudů. Je to dobré i proto, že sama identifikace této básnické figury je zvláště v Holanově poezii mimořádně obtížná, přestože tušíme, jak je tato poezie metaforami přeplněná. Autorka zvolila vhodně - a jistě se značným rizikem - Ricœurovu práci o „metaforické pravdě“ jako východisko následných analýz Holanovy poezie. Jak je zjevné, přivedla ji k tomu jak snaha po dynamizaci pojetí metaforické podobnosti, tak mapování odlišností, variability v praktickém uplatňování tohoto modelu. Tyto znaky - dynamizace textu a variabilita metaforického modelu -, také vypovídají podstatně o charakteru a proměnách Holanovy poezie v pohybu její mnohoznačnosti a mohou vyznačit její zlomové fáze, které autorka umístila do období třicátých a čtyřicátých let.

Autorka splňuje své badatelské povinnosti a předkládá nejprve pojmový rámec metafora, její historický kontext, a zaměřuje se posléze zejména na inspirace Ricœurova modelu v teoriích É. Benvenista, I.A. Richardse, Maxe Blacka, R. Jakobsona, na způsoby jeho navazování a argumentaci výhrad. Vychází odtud velmi přehledná „tabule“ Ricœurova pojetí „živé metafora“, o to prospěšnější, že za prvé Ricœurova teorie metafora je rozptýlena v rozsáhlém filosofickém díle (v němž ovšem problém „pravdy řeči“ má zásadní roli) a za druhé, že jakkoli jsme s dílem Paula Ricœura v českém prostředí obeznámeni, je to především pohled ze strany filosofie (díky jeho blízkým vztahům k okruhu Jana Patočky), jen výjimečně literární vědy.

Zdůrazním z tohoto přehledu dva body, které považuji pro autorčiny další analýzy za zásadní - je to postavení figury metafora do situace větné výpovědi (srov. ne objekt- slovo, ale věta-událost, akt řeči) a důraz na napětí, tenzi, z jejichž síly lze dále identifikovat způsoby protrhávání a obnovování smyslu.

Od vymezení Ricœurova pojetí metafora autorka následně přistupuje k vlastním hypotézám, které pojetí živé metafora přesahují (mj. „jevová ambivalence“, „živá katachréze“, pohyb mezi katachrézí a

symbolem, mezerou, způsoby jejich záplatování a kanály vedoucími do různých sfér). V tom vidím cenný výsledek práce: z výhradně funkční teorie Ricœurovy přechází ke konkrétní strukturaci básnického díla, k vlastnímu vymezení metaforických polí založeného na konkrétním výzkumu - a právě zde se ukazuje výhoda onoho zúžení, ke kterému autorka přistoupila. Ricœurův široký „tenzní“ koncept metafory, který dynamizuje napříč sémantická pole, velmi dobře „sedne“ k Holanově praxi. Umožňuje velmi subtilně pracovat s mnohoznačností Holanovy práce se slovem v jeho dění, v jeho dějícím se smyslu. Zároveň se básníková práce se situací slova v textu ukazuje ve dvou rozdílných polohách. Básnické sbírky Vanutí a Na postupu se odtud mohou ukázat v rozdílných přístupech k metafoře (pohyb mezi „bylo/nebylo“ a „je to“) – a zároveň v jednotě, která stojí u pramenů zobrazování. Zaujal mne obzvláště poukaz na rozdílnosti obou Holanových sbírek v metaforách „in praesentia“ a „in absentia“, a jejich vztahy (splývání či mizení jedné složky tenoru a vehiklu) ke konkretizaci zobrazení anebo naopak. Metaforická „nahrazování“ se v práci postupně ukazují v mnoha dynamických, „živých“ polohách - distance, ambivalence, přibližování, převrácení (srov. metafora-znamení), otevírání, fragmentování, v pohybu od mezery smyslu k symbolickému sjednocování. Ale odtud, z polysémantičnosti Holanovy poezie vystupují jasně dva odlišné koncepty, jak se ukazují skrze metaforu: jeho raná cesta od úžasu poznávání k básni-svědectví.

Práce je o to přehlednější, že kromě dobře vyznačeného členění autorka v průběhu práce informuje o nejbližších cílech, takže se přes množství zastavení (zejména bohaté příklady, citace a odkazy k jejich interpretacím a další literatuře) hlavní cíl průzkumu neztrácí. Přesto bych uvítala, kdyby o práci Paula Ricœura bylo řečeno více také ve vztahu „živé metafory“ a její „pravdy“ k autorově práci Čas a vyprávění – a to zejména jeho druhé části, kde je znovu nastolena otázka „pravdivosti“ ve vztahu mezi jednáním a vyprávěním. Nebo možná ještě jinak, zda jeho fenomenologická, resp. personalistická východiska mají dopad na čtení metafory (jako „sebeporozumění“ v obrazné řeči).

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

Praha 11.1. 2019

Marie Langerová